

21-дәріс

ҚАЗАҚСТАННЫҢ
АШЫҚ
УНИВЕРСИТЕТІ

ТАРИХИ ЭТНОЛОГИЯ

Этностың өздігінен
құрылымдауының тетіктері

Мақсаты. Бұл дәрісте біз әлемнің этникалық бейнесі қалай өзгереді және онымен бірге этникалық қауымның бүкіл өмірі, қалай этнос өмірінде жаңа өзгерістер пайда болады деген әңгімені бастаймыз.

Негізгі идеялар

1. Этностың, мәдениеттің ішкі баламаларға бөлінуі мәдениетшілік қақтығысқа әкеледі.

Этникалық сананы трансформациялау механизмдері туралы пайымдай отырып, этностың негізгі мәдени тақырыбы ұғымына ораламыз. Бастапқыда, дәстүрлі мәдени қауымдастықты қалыптастыру кезеңінде, мәдени тақырып өзінің синтетикалық тұтастығында және дәстүрлі социум үшін мүмкіндігінше бірыңғай болып табылады. Ол тек бірте-бірте өзінің әртүрлі түсініктерімен ішкі баламаларға бөлінеді. Этностың, мәдениеттің ішкі баламаларға бөлінуі алдымен мәдениетшілік қақтығысқа әкелетін дисфункционалды болып көрінуі мүмкін.

Уақыт өте келе оның функционалдық мәні айқын болуы мүмкін. Дәстүрлі сана мен дәстүрлі жүйе институты трансформациясының негізі функционалдық ішкі мәдени жанжалға қызмет етеді, яғни этностың түрлі ішкі мәдени баламаларының өкілдері (бірінші кезекте, жеке сананы тасымалдаушылар арасындағы) арасындағы жанжал, нәтижесінде тұтастай алғанда этностың өркендеуіне алып келуі мүмкін.

2. Жанжал дәстүрлі социум дамуының қозғаушы күші болып табылады.

Ол ішкі мәдени топтардың жандануына алып келеді, тиісті мәдени мазмұндардың іске қосылуының белсенділігін арттырады. Бірақ дәстүрлі Социум қалыптасуының бірінші кезеңінде, жүйе әлі функционалдық мәдениетшілік қақтығысқа бейімделмеген кезде, ол социумда қабылданған коммуникация мен әлеуметтілікті едәуір бұзуы мүмкін. Мазасыздықтың пайда болу қаупі бар, иә, бірақ онсыз ешқашан болмайды! Бірақ онан кейін қоғамның әлеуметтік-мәдени құрылымы күрделене түседі, жүйе қақтығысқа тұрақты болып қана қоймай, қоғамның әлеуметтік-мәдени құрылымының өзі функционалдық мәдениетшілік қақтығыс орын алатын тетікке айналады.

3. Қоғамның әлеуметтік сипатының өзі функционалдық қақтығыстарды ойнату механизміне байланысты.

Этностың негізгі мәдени тақырыбы төңірегінде дамып келе жатқан функционалдық ішкі мәдени жанжал имплицитті жалпыланған мәдени сценарийге құрылып, оның бір бөлігі мен функциясына айналады.

Жанжал бастапқыда кенеттен, кейінірек қойылымдық, сюжеттік қасиеттерге ие бола отырып, қоғамның қозғаушы күшіне айналады, анықталған жалпыланған мәдени сценарийге сәйкес әртүрлі әлеуметтік акторлардың «репликалармен» алмасуды болжайтын және анықтайтын оның моделін анықтайды.

Мәдениет ішіндегі жанжал қақтығыстың себептері этностың өзіне және өздерінде шешілетін кезде қақтығыстың ішкі құрылымына негізделуі мүмкін, немесе қақтығыстың сыртқа шығуына байланысты, қақтығыстың қағидалары этносқа тәуелді болмайды.

Қоғамның әлеуметтік сипаты өзіндік қақтығысты ойнату тетігіне, қоғамның жанжалды ішке не сыртқа шығаратынынан тәуелді болады. Алғашқы жағдайда, қоғам қақтығысты ішке бейімдеуге бейім болғанда, қоғамның құрылымы күрделене түседі, этнос (қоғам) бір-біріне қарама-қарсы тұратын ішкі баламаға бөлінеді.

Екінші жағдайда, қақтығыстар сыртқа шыққан кезде, мәдениетаралық топтар бір-біріне қарама-қайшы келеді, олардың құндылықтары антагонистік емес, топ ішіндегі және топаралық қарым-қатынастарда үлкен рөл атқарады.

Мұндай социум, неғұрлым тығыз, онда жеке тұлға оның әлеуетті қақтығысын төмендететін көптеген коммуникативтік байланыстармен өрілген болады. Әлеуметтік жүйенің барлық әлеуеті осы мақсатқа қол жеткізуге бағытталады және ішкі қақтығыс бәсеңдейді.

Дәстүрлі әлем бейнесінің өзгеруі (және онымен бірге дәстүрлі сана) әлемнің бар сипаты өзінің бейімделу қасиеттерін жоғалтқанда немесе этностың негізгі мәдени-тақырыбы өзінің мәні мен өзектілігінен айырылғанда жүреді. Сол кезде мәдени тұрақтылардың (константалардың) нақты (жаңа жағдайларда өзекті) нысандарға жаңа аударымдары (трансферлері) және жаңа маңызды нысандар төңірегіндегі жаңа

дәстүрлі этнос санасының кристалдануы байқалады. Алайда, негізгі парадигмалар өзгеріссіз қалады: мәдени тұрақтылардың (константалардың) жалпы сипаттамасы, олардың өзара байланыстары модусы және «жақсылық» пен «зұлымдық» күштері арасындағы және өзіндік образдың тепе-теңдігі, әлемдегі адамдардың келісілген іс-қимылдарын, іс-қимыл принциптерін және өзара іс-қимылдарын жасауға қабілетті ұжымдар туралы түсініктерді қамтиды. Мұндай трансформацияның тетіктері әртүрлі болуы мүмкін. Оларды қысқаша көрсетеміз.

4. Этникалық сананы трансформациялау механизмдерінің түрлері.

Дәстүрлі сананың эволюциялық өзгеруі. Құндылық бағдарларының біртіндеп өзгеруі немесе этностың өмір сүруіндегі, саяси және әлеуметтік жағдайының сыртқы және ішкі жағынан өзгеруі нәтижесінде трансферт нысандары түзетіледі. Бұл түзету, әдетте, дәстүрлі қоғаммен танылмайды. Сыртқы бақылаушыға ауыстыру үдерісі ескі дәстүрдің кейбір фрагменттері орнына, мәдени немесе идеологиялық жаңалықтарды қабылдаумен, бұрын осы дәстүрге тән бірқатар ерекшеліктердің жойылуымен көрініс табады.

Ауыстыру үдерісі таза күйде дерлік дәстүрлі қоғамға кіретін тұлғалық сананың тасымалдаушылары қызметінің нәтижесі болып табылады. Дегенмен, мұндай дәстүрді қайта құрылымдаудың үздіксіздігі тек айқын көрінеді. Дәстүрдегі өзгерістер бірте-бірте жинақталғанына қарамастан, жаңа аударымдарды (тиісінше, жаңа мәдени дәстүрді кристаллизациялау) шоғырландыру көпшілікке белгілі азды көпті қоғамдық тәртіпсіздіктің ескі байланыстардың іргесін бұзуы мен жүйені жылжымалы ету нәтижесінде пайда болады.

Сонда тұлғалық сананы тасымалдаушылар қоғамға жаңа модельді хабардар етеді. Осылайша, жаңа «атаулар» мен құндылықтар өзін-өзі анықтау дағдарысы кезінде жүйеге беріледі.

5. Дәстүрлі санада ішкі баламаларды өзгерту.

Бірыңғай этникалық мәдениеттің шеңберінде әртүрлі құндылық бағдарлары негізінде дәстүрлі сананың бірнеше түрі қалыптасуы мүмкін болғандықтан, этностың өз ішінде әртүрлі дәстүрлі саналардың ішкі баламалары арасында күрес сөзсіз орын алады.

Әдетте ол жеке, өздігінен жауапты сананың тасымалдаушылары арасында жүргізіледі, тек кейде халықтың үлкен бір бөлегі ол күреске тартылып отырады. кең тараған бөліктері ғана байланысты. Қандай да бір тараптың жеңісі қоғамдық ресурстардың бір баламадан басқасына жаппай ауысуын тудырады. Мұндай жеңіс мәдени-саяси жағдайлар ретінде анықталуы мүмкін, бірінің өкілдері үшін басқасына қарағанда анағұрлым қолайлы балама жағдай жасайтын (және соңғысын жақтаушылардың саны әдетте күрт қысқарады), сондай-ақ этнос мүшелерінің арасында өзге белгілі бір құндылықты бағдарға тартыс күшеюімен де айқындалуы мүмкін.

Басқа баламаға көшу (алдыңғы жағдайдағыдай) белгілі бір қоғамдық бұлыңғыр жағдаймен, соған барабар өзін-өзі сәйкестендірудің уақытша жоғалуымен байланысты. Бірақ дәстүрді өзгерту тетігі басқаша. Этнос өмірінің мәдени-тарихи жағдайларының өзгеруі кезінде балама дәстүрлердің бірін «сіндіріп, керісінше, басқаларды соның ішінде, бұрынғы басымдықтарды бұғаттаумен жүруі мүмкін. Соңғылары өзінің бейімделу қасиеттерін жоғалтады (мысалы, «қорғаушы» бейнесі шайылып кетуі мүмкін). Мұндай жағдай аласапыран кезеңінің басталуына жол салуы мүмкін. Бұл жағдайда, этностың басқа белгілі бір құндылықты басымдықтарға тартылуы күшейеді, мәдениетшілік топ, сөніп бара жатқан баламаны тасушы әлі де өзгеріссіз күйде бұлыңғыр кезеңнің басталғанына дейін қалай өмір сүрді солай өмір сүруін жалғастырады. Сол кезде сөніп бара жатқан балама тобы этносты бұрынғы қалпына (алдындағы бұлыңғыр жағдайдағы) қайтаруға қабілетсіз болады, себебі, тұлғалық сананы тасымалдаушылардың саны баламаның ішінде тұрақтандыруға қажеттілік аз болуы мүмкін.

Бірақ аласапыраннан шығу басқа балама шеңберінде мүмкін болады, онда керісінше, тиісті жеке сананы тасымалдаушылардың шоғырлануы орын алады

Дәстүрлі санадағы апаттың нәтижесіндегі өзгерістер. Әлемнің бұрынғы мәдени сипаты шынайылыққа күрт және ымырасыз карама-қайшы келгенде апат салдарынан этностың дәстүрлі санасы өзгереді, ал үлкен бейімделу қасиеттеріне ие баламалы дәстүрлер этноста жоқ, әдетте, олар уақытша тапшылық жағдайында болады. Этнос мүлдем жаңа мәдени дәстүр қалыптастыруы тиіс, себебі мұндай аласапыран жағдайы этникалық мәдениеттің толық ыдырауына қауіп төндіреді

Бұл жағдайда қарастырылған барлық трансформациялану жағдайындағы оқиғалар жүреді, этнос өміріндегі ең таңқаларлық құбылыстардың бірі деп атауға болатын этностың өзін-өзі құрылымдауының

айқын көрінісі орын алады.

Өзін-өзі құрастыруға қабілетсіз этностар тарихи катаклизмдер кезінде өледі. Керісінше, қайта құрылымдау механизмінің ұтқырлығы этностың «өміршеңдігін» қамтамасыз етеді. Этнос өмірінің қарапайым және қарапайым жағдайларында жиі кездесетін оның өзін-өзі ұйымдасуының элементі этнос мүшелерінің бұрын осындай жағдайды аз шығынмен бастан өткеруге мүмкіндік берген әрекеттер, реакциялар, сезімдер кешенінің сыртқы қатер кезінде бейсанасыз өзін өзі өндіруі болып табылады. Бұл кешеннің жеке көріністері бізге бұрыннан сыртқы қауіптен арылуға бағытталған этностың ерекше қорғау механизмі ретінде анықталды. Төтенше жағдайда этнос ең алдымен қауіпке әдеттегі өзінің реакциясын тудырады және әлемнің қабылданған сипаты аясында болып жатқан құбылыстарды түсінуге тырысады.

Алайда, егер сыртқы әлем тарапынан қысым немесе қауіп-қатер үлкен болса, шындық этностың бұрынғы әлемі сипатына сәйкес келмейтін болса, онда этностың дәстүрлі санасы, оның қазіргі кездегі барлық модификацияларында, барабар бейімделу қасиеттерінен айырылып, ыдырай бастайды.

Этноста қаланған бейсаналық мәдени тұрақтылар кешені сақталса да, оның сыртқы әлемінің объектілері мен субъектілеріне аударымы (трансфері) қиын болады. Ол кезде этностың сыртқы әлемге қатысты қактығысы күрт өседі, шындықтың солай көрінуі тіпті, оған мәдени тұрақтылардың (константаның) ешқандай проекциясын салу мүмкін емес сияқты көрінеді, сол арқылы оны бейімдеу және теңдестіру, «жақсылық» және «зұлымдық»көздері арасындағы арақатынасты және диспозицияны орнату мүмкін емес сияқты көрінеді.

Өзінің бірегейлігін сақтау үшін этнос трансфердің қолайлы нұсқасын табу керек, ал бұл үшін ол өзінің мәдени тұрақтыларының (константасының) айналасында оның өткеніне ұқсамайтын әлемнің мүлдем жаңа бейнесін кристалдау керек.

Әлемді өзгертуге күші келмесе де, оған әдеттегі трансферлер арқылы өз мәдени тұрақтылар жүйесін бағыттауға мүмкіндігі болу үшін, этнос қажетті тепе теңдікті орнатуға болатындай етіп өзінің ұйымдастыру қағидаларын өзгертеді (яғни трансфердің барабар жағдайларын қамтамасыз ету).

Мұнда екі жол бар, бір жағынан олар бір мезгілде әрекет етеді, алайда әр түрлі этникалық топтар, әдетте, олардың біріне артықшылық береді. Бұл жерде екі тәсіл болуы мүмкін, ішінара олар бір мезгілде әрекет етеді, дегенмен әрбір нақты кезеңде әр түрлі этностар, әдетте, олардың біреуіне артықшылық береді.

Бірінші жол, консервативті, этностың көп бөлігіне өзінің тарихи өмір сүру жағдайларының өзгеруін елемуге мүмкіндік беретін, тіпті әлемде бәрі бұрынғысынша қалғандай, этнос пен әлем арасында қосымша тосқауылдар орнататын этникашілік ұйымның құрылуына алып келеді.

Бұл ұйым этникашілік дәстүр қабаттарының ерекше құрылымы негізінде этностың стратификациясы нәтижесінде қалыптасады. Сыртқы байланыстардың барлық ауыртпалығы жатқан этностың қабаты мәдени дәстүрдің модификациясының өзіндік нұсқасын жасайды. Өзінің құндылықтық жүйесіне байланысты халықтың көпшілігі үшін қолайсыз, есесіне ол сыртқы байланыспен қамтамасыз етеді.

Әр түрлі этностық дәстүрлерді білдіретін страталар (оқшауланған мәдениетшілік топтар) арасындағы құндылық алмасу іс жүзінде аз.

Бірақ қоғам, қоғамдық институттармен (трансфер объектілері болып табылатын) дәстүрлердің барлық модификацияларында аса маңызды (бірақ оларды әлемнің этникалық картинасының әртүрлі вариациялары контекстінде түсіндіру әртүрлі болуы мүмкін) жиіпен өткізілген және байланған сияқты көрініс береді. Мысалы, түркілердің институциясы біз айтқандай, армиясы.

Екінші жолды, біз оны креативті деп атадық, трансфер үшін Жаңа нысандарды табумен байланысты, талап ететін, алайда, маңызды, егер толық болмаса, этностың өмір сүру тәсілін өзгерту және ерекше, мүмкін, өте ірі жаңа қоғамдық институттарды құру, нәтижесінде трансфер бірте-бірте мүмкін және барабарға айналады.

Этностың өзін-өзі құрылымдауы мәдениетаралық топтардың әртүрлі құндылық бағдарлары бар өзара іс-қимылы негізінде жүреді.

Олардың іс-әрекеттері этностың ішкі құрылымын қайта құрылымдауға және жаңа трансфертке сәйкес келетін жаңа қоғамдық институттарды құруға бағытталған болса да, олар соңғы уақытта танылмайды. Айта кету керек, алдымен әлемнің бейнесі қалыптасады, содан кейін шындық қайта құралып оған сәйкес келеді. Бұл үдерістер параллель болып табылады. Әлем әлемнің жаңа этникалық сипатына сәйкес «қайта құрылмайды», жаңа трансферттер негізінде қайта құрылып, этникалық дәстүрге сай деп танылады.

Мәдени тұрақтылар трансферінің жаңа вариантын ұзақ уақыт бойы бұл топтардың ешқайсысы санаға сіңірмейді, бірақ олардың іс-әрекеттері этностың ішкі құрылымын қайта құрылымдауға және орын алған трансфертке сәйкес жаңа қоғамдық институттарды құруға бағытталған.

Этникаішілік топтардың іс-әрекеттерінің танылған себептері бұрынғы құндылық бағдарлармен байланысты, бұл көбінесе оларды ашық қайшылыққа әкеледі.

Алайда, орын алған трансфер бейсаналық құрылымдар арқылы олардың барлық іс-әрекеттерін бағыттайды және осы іс-әрекеттердің ырғақтылығы мен икемділігін қамтамасыз етеді, оның үстіне «іс-әрекет тәсілі» мен «іс-әрекет шарттары» этникалық тұрақтылар берген барлық этникаішілік топтар үшін жалпы, бұл этникаішілік топтарға бөгде адамдар үшін түсініксіз іс-әрекеттердің мағынасын түсінуге мүмкіндік береді.

Нәтижесінде, тіпті ашық түрде араздық қарым-қатынаста бола отырып, әрбір этникаішілік топтардың әрқайсысы өзінің мүмкіндіктері мен құндылықтық бағдарына сәйкес жаңа институттарды құруға өз үлесін қосады.

Этностың қайта қалыптасқан дәстүрлі санасына тән құндылықтық бағдарға келер болсақ, ол қалыптасқан институттардың өзімен құрылмайды, ол этностың қандай да бір ішкі баламасының жеңісімен анықталады, яғни этникаішілік топтардың өзін-өзі ұйымдастыру үдерісіне қатысушы топтардың біріне тән құндылықтар жүйесіне сүйенеді.

Жаңа институттардың пайда болу тарихы мен мағынасын түсіндіру постфактум, қабылданған құндылықтық бағдар негізінде жүргізіледі және әлемнің этникалық көрінісіне компоненттер (тарих мифологемалары) ретінде енгізіледі. Мұндай үдерістер туралы біз Ереванның қалыптасуы мысалында өткен дәрісте айттық.

Біз әлемнің этникалық суретін трансформациялау және этностың өзін-өзі ұйымдастыру механизмімен таныстық.

Келесі дәрісте біз ең маңыздысы, мүмкін, бірнеше күтпеген сұраққа қатысты: қоғамның өзін-өзі құрылымдау процесінде дәстүр және соған сәйкес дәстүрлі этникалық сана қалыптасады, деген мәселелерге тоқталамыз.

Негізгі терминдер: Әлемнің этникалық бейнесі, этникалық сананың өзгеруі, этностың негізгі мәдени тақырыбы, функционалдық мәдениетшілік жанжал, имплицитті жалпыланған мәдени сценарий, әлеуметтік акторлар, мәдени константалар (тұрақтылар), тұлғалық сананы тасымалдаушылар, дәстүрлі сана, қоғамдық бүлік, этностың өз-өзін құрамдауы.

Дәрістер тақырыбы бойынша қосымша ресурстар

1. Абрамян Э.Г. (1978) Инновация и стереотипизация как механизмы развития этнической культуры / Методологические проблемы этнических культур: Материалы симпозиума. Ереван: Изд-во АН Арм. ССР.
2. Арутюнов С.А. (1989) Народы и культура: Развитие и взаимодействие. М.: Наука.
3. Бенедикт Р. (2007) Хризантема и меч. Модели японской культуры. М.: Наука.
4. Бенедикт Р. (1997) Психологические типы в культурах Юго-Запада США // Антология исследований культуры. — М.: Университетская книга.
5. Боас Ф. Ум первобытного человека. М.-Л., 1926.
6. Боас Ф. (1997) Границы сравнительного в антропологии // Антология исследований культуры. СПб.: Университетская книга.
7. Боас Ф. (1997) История и наука в антропологии. // Антология исследований культуры. СПб.: Университетская книга.
8. Боас Ф. (1997) Методы этнологии. // Антология исследований культуры. СПб.: Университетская книга.
9. Боас Ф. (1997) Некоторые проблемы методологии общественных наук. // Антология исследований культуры. СПб.: Университетская книга.
10. Боас Ф. (1997) Эволюция или диффузия. // Антология исследований культуры. СПб.: Университетская книга.
11. Быховская И.М. (2005) Основы культурологии. М.: АCADEMIA XXI.
12. Дейк Т.А. ван. Язык. (1989) Познание. Коммуникация. М.: Прогресс.
13. Леви-Брюль Л. (2015) Первобытное мышление. М.: Академический проект.
14. Леви-Брюль Л. (2015) Сверхъестественное в первобытном мышлении. М.: Академический проект.
15. Леви-Брюль Л. (2010) Первобытная мифология. М.: КРАСАНД.

16. Коул М. (1995) Культурные механизмы развития // Вопросы психологии. № 3.
17. Коул М. (1996) Культурно-историческая психология. М. Когито-центр.
18. Культурология. Фундаментальные основания прикладных исследований. (2010) Под ред. И.М. Быховской. М.: Смысл.
19. Культурология. XX век. Энциклопедия. (1998) Под ред. С.Я. Левит.— СПб.: Университетская книга; ООО “Алетейя”.
20. Лурье С.В. (2005) Историческая этнология. Москва: Академический проект.
21. Лурье С.В. (2004) Психологическая антропология. М.: Академический проект.
22. Лурье С.В. (1994) Метаморфозы традиционного сознания. СПб.: Типография им. Котлякова.
23. Лурье С.В. (2017) Культура и ее сценарий: имплицитный обобщенный сценарий как внутрикультурный интегратор // Общественные науки и современность. № 2.
24. Маркарян Э.С. (2014) Избранное. Наука о культуре и императивы эпохи. Санкт-Петербург: Центр гуманитарных инициатив Университетская книга Москва.
25. Маркарян Э.С. (1989) Проблема целостного исследования культуры в антропологии США. // Этнология в США и Канаде. М.: Наука.
26. Маркарян Э.С. (1981) Узловые проблемы теории культурной традиции // Советская этнография. № 2.
27. Маркарян Э.С. (1978) Культурная традиция и задача дифференциации ее общих и локальных проявлений / Методологические проблемы этнических культур: Материалы симпозиума. Ереван: Изд-во АН Арм. ССР.
28. Маркарян Э.С. (1978) Об исходных методологических предпосылках исследования этнических культур / Методологические проблемы этнических культур. Материалы симпозиума. Ереван: Изд-во АН Арм. ССР.
29. Маркарян Э.С. (1977) Интегративные тенденции во взаимодействии общественных и естественных наук. Ереван: Изд-во АН Арм. ССР.
30. Мид М. (1988) Культура и мир детства. М., Наука.
31. Надирашвили Ш.А. (1978) Психология пропаганды. Тбилиси: “Мецниереба”.
32. Прикладная культурология. Энциклопедия. (2019) Сост. и науч. редактор И.М. Быховская. М.: ООО «Издательство «Согласие».
33. Режабек Е.Я., Филатова А.А. (2010) Когнитивная культурология. СПб., Алетейя.
34. Узнадзе Д.Н. (1961) Экспериментальные основы психологической установки. Тбилиси: Издательство АН Гр. ССР.
35. Чистов К.В. (1981) Традиция, «традиционное общество» и проблема варьирования // Советская этнография. № 2.
36. Флиер А.Я. (2009) Культурология для культурологов. М., МГУКИ.
37. Флиер А.Я. (1995) Культурогенез. М.: Российский институт культурологии.
38. Эйзенштадт, Ш. (2010) Срывы модернизации. // Неприкосновенный запас. № 6.
39. Эйзенштадт, Ш. (1999) Революция и преобразование обществ. М., «Аспект-Пресс».
40. Ш. Эйзенштадт. О неопределенности термина «традиция». (Электронный ресурс). <https://cyberpedia.su/3x6f1f.html>
41. Barrett S. (1984) The Rebirth of Anthropological Theory. Toronto, Buffalo, L.: Univ. of Toronto Press.
42. Bock Ph.K. (1980) Continuities in Psychological Anthropology. San Francisco: W. H. Freeman and Company.
43. Boesch E. (1991) Symbolic Action Theory and Cultural Psychology. Berlin, Heidelberg, NY, L., Paris, Tokyo, Hongkong, Barselona, Budapest: Springel-Verlag.
44. Benedict R. (1934) Patterns of Culture. Boston and New York: Houghton Mifflin Company.
45. Cultural Theory. Essays on Mind, Self, and Emotion. (1984) Shweder R., LeVine R. (eds.) Cambridge, L., NY., New Rochelle, Melbourne, Sydney: Cambridge University Press.
46. D’Andrade R. (1995) The Development of Cognitive Anthropology. New York: Cambridge University Press.
47. D’Andrade R. (1992) Cognitive Anthropology. In: New Direction in Psychological Anthropology. Schwartz Th., White G. M., Lutz C. A. (eds.) Cambridge: Cambridge University Press.
48. D’Andrade R. (1992) Schemas and Motivation. In: D’Andrade R., Strauss C. (eds). Human Motive and Culture Models. Cambridge: Cambridge University Press.

49. D'Andrade, R. (1984) Cultural Meaning Systems. In: Shweder R. A., LeVine R. A. (eds.) Cultural Theory. Essays on Mind, Self, and Emotion. Cambridge, L., NY., New Rochelle, Melbourne, Sydney: Cambridge University Press.
50. D'Andrade R. (1981) The Culture Part of Cognition // Cognitive Science. № 5.
51. Dubois C. (1944) The People of Alor: a Socio-Psychological Study of an East Indian Island. Minneapolis: University Minnesota Press.
52. Duijker H.C.J., Frijda N.H. (1960) National Character and National Stereotypes: Confluence. Amsterdam: North-Holl Publishing Company.
53. Eisenstadt Sh. (2006) The Great Revolutions and the Civilizations of Modernity. Brill.
54. Eisenstadt Sh. (2004) The Civilizational Dimension of Modernity (англ.) In: S.A. Arjomand, E.A. Tiryakian. (eds.) Rethinking Civilizational Analysis. Sage Publication Ltd.
55. Eisenstadt Sh. (1992) Frameworks of the Great Revolutions: Culture, Social Structure, History and Human Agency // International Social Science Journal. Vol. 44. № 133.
56. Eisenstadt Sh. (1973) Tradition, Change, and Modernity. New York, Sydney, Toronto: John Wiley.
57. Ewing K. (1992) Is Psychoanalysis relevant for Anthropology. In: Schwartz Th., White G., and Lutz C. (eds.) New Direction in Psychological Anthropology. Cambridge University Press.
58. Geertz C. (1984) "From the native's point of view". On the Nature of anthropological Understanding. In: Shweder R. A., LeVine R. A. (eds.) Cultural Theory. Essays on Mind, Self, and Emotion. Cambridge, L., NY., New Rochelle, Melbourne, Sydney: Cambridge University Press.
59. Harkness S. (1992) Human Development in Psychological Anthropology, In: Schwartz Th., White G., and Lutz C. (eds.) New Direction in Psychological Anthropology. Cambridge University Press.
60. Holland D. (1992) The Woman who Climbed up the House: Some Limitations of Schema Theory. In: Schwartz Th., White G., Lutz C. (eds.) New direction in Psychological Anthropology. Cambridge: Cambridge University Press.
61. Human Motive and Culture Models. (1992) D'Andrade, R., Strauss, C. (eds). Cambridge: Cambridge University Press,.
62. Jahoda G. (1981) Psychology and Anthropology. A Psychological Perspective. L., NY etc: Academic Press.
63. Inkeles A. (1997) National character. Transaction Publishers.
64. Inkeles A., Levinson D. (1969) National Character: The study of Modal Personality and Sociocultural Systems. In: Lindzey C. and Aronson E. (eds.). The Handbook of Social Psychology. Vol. IV. Massachusetts (Calif.), London, Ontario: Addison-Wesley.
65. Kardiner A., Lipton R. (1945) The Individual and His Society. New York: Columbia University Press.
66. LeVine R. A. (1984) Properties of Culture. An Ethnographic View. In: Shweder R. A., LeVine R. A. (eds.) Cultural Theory. Essays on Mind, Self, and Emotion. Cambridge, L., NY., New Rochelle, Melbourne, Sydney: Cambridge University Press.
67. Lourie S. V. (2017) The Revival of Psychological Anthropology: a New Understanding of Interrelation Between Cultural and Psychological By Virtue of Cognitive Anthropology and Cultural Psychology. Journal of Siberian Federal University. Humanities & Social Sciences V. 10, № 7.
68. Lourie S. V. (2016) Culture as a field of human action (The experience of constructing a theory of cultural constants and implicit generalized cultural script) // Journal of Siberian Federal University. Humanities & Social Sciences. V. 9, № 4.
69. Markarian E.S. (1992) Tradition as an Object of System Study // World Futures. V. 34.
70. Markarian E.S. (1998) Capacity for World Strategic Management. Yerevan: Gitutgun.
71. Mead M. (1959) An anthropologist at work: Writings of Ruth Benedict. — Boston: Houghton Mifflin Company.
72. Miller J. (1993) Theory of Developmental Psychology. NY: Freeman.
73. Nelson K. (1981) Cognition in a Script Frammework. In: J.H. Flavell and L. Ross (eds.) Social Cognitive Development. Cambridge: Cambridge University Press.
74. New direction in Psychological Anthropology. (1992) Schwartz Th., White G., Lutz C. (eds.) Cambridge: Cambridge University Press.
75. Norman D. (1975) Explorations in cognition. San Francisco: Freeman.
76. Redfield R. (1956) Peasant Society and Culture: An Anthropological Approach to Civilisation. Chicago.
77. Romney A., Weller S., Batchelder W. (1986) Culture as Consensus: A Theory of Culture and Informant Accuracy // American Anthropologist. № 88.

78. Rouse A.P. (1982) *Ethnic Identity: Strategies of Diversity*. Bloomington.
79. Schwartz Th. (1992) *Anthropology and Psychology*. In: Schwartz Th., White G., Lutz C. (eds.) *New direction in Psychological Anthropology*. Cambridge: Cambridge University Press.
80. Schwartz Th. (1989) *The Structure of National Cultures*. In: Funke P. (ed.) *Understanding Of USA: A Cross-Cultural Perspective*. Tubingen: Gunter NarrVerlal.
81. Schwartz Th. (1978) *Where is the culture?* In: Spindler G (ed.) *The Making of Psychological Anthropology*. Berkeley: University of California Press.
82. Shils E. (1961) *Centre and Periphery* // Polanyi M.(ed.). *The Logic of Personal Knowledge: Essays*. London: Routledge & Kegan Paul.
83. Shils E. (1981) *Tradition*. London; Boston.
84. Shore B. (1991) *Twice-Born, Once Conceived: Meaning Construction and Cultural Cognition*. // *American Anthropologist*. Vol. 93, No 1, March
85. Shweder R. (1991) *Thinking Through Cultures*. Cambridge (Mass.), London (England): Harvard University Press.
86. Shweder R. (1990) *Cultural psychology – What is it?* In: Stigler J., Shweder R., Herdt G. (eds.) *Cultural psychology: Essays on comparative human development*, New York: Cambridge University Press.
87. Shweder R. (1984) *Anthropology's Romantic Rebellion against the Enlightenment, or There's more to Thinking than Reason and Evidence*. In: Shweder R., LeVine R. (eds.) *Cultural Theory. Essays on Mind, Self, and Emotion*. Cambridge, L., NY., New Rochelle, Melbourne, Sydney: Cambridge University Press.
88. Simon H. (1981) *Sciences of the artificial*. Cambridge. MA: MIT Press.
89. Skinner Q. (1985) *The Return of Grand Theory in the Human Sciences*. Cambridge University Press.
90. Spiro M. (1984) *Some reflections on Cultural determinism and relativism with Special Reference to Emotion and Reason*. In: Shweder R., LeVine R. (eds.) *Cultural Theory. Essays on Mind, Self, and Emotion*. Cambridge, L., NY., New Rochelle, Melbourne, Sydney: Cambridge University Press.
91. *The Making of Psychological Anthropology*. (1978) Spindler G. (ed.) Berkeley: University of California Press.
92. White G., Lutz C. (1992) *Intriduction*. In: SchwartzTh., WhiteG., Lutz C. (eds.). *New direction in Psychological Anthropology*. Cambridge: Cambridge University Press.
93. White G. (1992) *Ethnopsychology*. In: SchwartzTh., WhiteG., Lutz C. (eds.). *New direction in Psychological Anthropology*. Cambridge: Cambridge University Press.
94. Wartofsky, M. (1979) *Models Representation And The Scientific Understanding*. Dordrecht: Holland / Boston: USA / L.: England: D. Reidel Publishing Company.